

Арфаграфія

Праваніс галосных пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных

Пасля цвёрдых і зацвярдзелых зычных галосныя *о, э* пішучца **пад націскам**:

восень, вокны, сонца, сэрца

Не пад націскам *о, э* змяняюцца на *а* :

дровы – драўляны, цэгла – цагляны, жолуд – жалуды, рэдкі – радзей, чорны - чарніцы

У запазычаных словах ненаціскны *[э]* захоўваецца:

экзамен, тэлевізар, рэцэпт, відэамагнітафон, аэробіка, аэрапорт

На канцы некаторых іншамоўных слоў пасля галосных захоўваецца ненаціскны *[о]*:

Антоніо, Ватэрлоо, Токіо, капрычыо, трыо, сальфеджыо

Праваніс галосных пасля мяккіх зычных

Пасля мяккіх зычных у першым сказе перад націскам замест *е, ё* пішацца **я**:

звесці – зьяду, мёд – мядок, вечар – вячоркі

У астатніх складах асновы перад націскам і пасля яго *е* захоўваецца:

вецер, векавечны, велікаваты, зеленаваты, вясёленькі

У словах іншамоўнага паходжання *е* захоўваецца:

тэлефон, дэлегат, мелодыя, перон

Е захоўваецца у словах *дзевяты, дзесяты, семнаццаць, восемнаццаць* і ўтвораных ад іх

Правіпіс галосных пасля мяккіх зычных

Спадвечны гук *[a]* пасля мяккіх зычных вымаўляецца нязменна ва ўсіх складах, таму перадаецца на пісьме літарай *я* незалежна ад месца націску:

*я*давіты
ця*я*віты
ця*я*нікі
лямантаваць

ця*я*жкаваты
мяккаваты
святкаванне
выця*я*гнуць

су*я*вязь
по*я*гляд
се*я*ць
ве*я*ць

Правіпіс такіх слоў трэба запомніць

Правпіс **й**

Літарай **й** абзначаецца на пісьме гук **[j]** пасля галосных на канцы сказа:

- *най-ме-нне, зай-сці,*
- *не-рай-граць*

У астатніх выпадках гук **[j]** разам з галоснымі абзначаецца літарай **і**:

- пасля галосных:
- *не-ра-і-гры-ваць*
- пасля апострафа:
- *на ўзмор'-і*
- пасля мяккага знака:
- *І-лы*
- пасля ў:
- *на зі-моў'-і*

Правіпіс **ў, у**

Літара **ў** (у нескладовае) пішацца пасля галосных:

*пра **ў**дзел, на **ў**змежак, ко**ў**ш, здаро**ў**е*

Літара **у** пішацца пасля зычных і знакаў прыпынку:

*Улетку шэранькі, **у**зімку беленікі...*

*“Так было...” – **у**здыхнуў Санкоўскі... (П. Пестрак)*

У іншамоўных словах пасля галосных

пішацца зычны **ў** у сярэдзіне слоў:
паўза, маўзер, аўдыторыя, маўзалеі, браўнінг, іхтыязаўр

пішацца галосны **у**

у пачатку слоў:
*ва універсаме, да універмага,
пра унікальнасць*

у канцоўках **-ул, -ум, -ут, -ус, -уз, -ун, -умф, -унд,**
дзе **у**, як правіла, утварае склад:
аул, Барнаул, саксаул, сімпозіум, шлагбаум, акварыум, соус, архіварыус, Сірыус, лакаут, алеут, раут
(але: накаўт), пакгауз, цэйхгауз, клоун, трыумф, раунд і інш.

Зычныя гукі

Перад галоснымі зычныя гукі заўсёды ў моцнай пазіцыі, іх вымаўленне адпавядае напісанню:

стагі, грабуць, кладачка, лё:енька, каледжы

Перад зычнымі і на канцы слоў зычныя гукі (акрамя санорных) знаходзяцца ў слабай пазіцыі, іх вымаўленне не адпавядае напісанню:

парныя глухія перад звонкімі азваначаюцца:

касьба – ка[з']ба, футбол – фу[д]бол, носьбіт – но[з']біт, лічба – лі[д]жба

парныя звонкія на канцы слоў і перад зычнымі аглушаюцца:

стог – сто[х], грэбці – грэ[п]ці, кладка – кла[т]ка, медзь – ме[ц]ь, лёгка – лё[х]кі

Каб не памыліцца ў напісанні, у большасці выпадкаў можна падабраць правэраснае слова з галосным пасля зычнага:

стог – стагі, касьба – касіць, малацьба – малаціць, барицьба – барцы

Мяккасць зычных абзначаецца на пісьме літарамі *е, ё, ю, я, і, ь*

**Мяккі знак пішацца
пасля мяккіх зычных:**

на канцы слоў:
столь, лось, алень, мець, лезь, знаходзь

у сярэдзіне перад цвёрдымі зычнымі, а пасля [л'], [н'] – і перад
цвёрдымі, і перад мяккімі:
вольны, пісьмовы, ельнік, яблынькі

у сярэдзіне перад мяккімі зычнымі, калі пры змене слова ці
падборы аднакаранёвага наступны мяккі змяняецца на цвёрды:
*пісьменнік – пісьмо, бацькі – бацька, возьме – возьмуць, дзядзькі –
дзядзька*

Мяккі знак не пішацца пасля мяккіх свісцячых [з'], [с'], [дз'], [ц'] перад мяккімі зычнымі, калі пры змене слова ці падборы
аднакаранёвага наступны мяккі зычны не становіцца цвёрдым:
*у[с']мешка – усмешка (смех, смешна, смяяцца, усміхацца – [м'] не становіцца цвёрдым; [дз']ве – дзве (дзвюма, удзвюх – [в']
застаецца мяккім, а ў словах два, абодва змяніліся на цвёрды абодва мяккія зычныя*

Для абазначэння на пісьме раздзельнага вымаўлення зычнага з наступнымі галоснымі

i, e, ё, ю, я ўжываюцца **апостраф**
і **мяккі знак**

Апостраф пішацца

- пасля цвёрдых зычных перад *i[ʲi], e[ʲe], ё[ʲjo], ю[ʲju], я[ʲja]* пры раздзельным іх вымаўленні:
- пад'есці
- кап'ё
- камп'ютэр
- бур'ян
- сузор'і

Апостраф не пішацца

- пасля *ў*:
- здароўе

Раздзяляльны мяккі знак пішацца

- пасля мяккіх зычных перад *i[ʲi], e[ʲe], ё[ʲjo], ю[ʲju], я[ʲja]* пры раздзельным іх вымаўленні:
- кампан'ён
- ласьён
- парцье
- грыльязе
- мільянер

Праваяіс спалучэнняў
іё, (ыё), ія (ыя), іе (ые)

Пад націскам

іё (ыё)
чэмпі*іё*н
патры*ё*т

Не пад націскам

ія (ыя)
біялогія
стацыянар

Незалежна ад націску

ія (ыя)
алімпіяда
дыяфільм

Нязменна

іе (ые)
гігіена
арыенцір

Пад націскам і ў пачатку слова

ё
маёў
ёг, ёгурт

Не пад націскам

я
маянэз
маярат

Правіпіс [д] – [дз’], [т] – [ц’]

Цвёрдыя *[д]* і *[т]* перад галоснымі
е, ё, ю, я, і,
перад мяккім *в і ь*
змяняюцца на мяккія *[дз’]* і *[ц’]*

буду – *будзе*, *балота* – *забалаць*, *пяты* – *пяць*, *мяту* – *замець*,
двухсот – *дзвесце*, *абодва* – *абедзве*

У многіх запазычаных словах зычныя *д, т* не змякчаюцца:
дыскатэка, дызель, дэтал, тэрмас, тэлескоп, кратэр,
фантастыка, атэстат, дынаміт, тэрмометр

**Праваяпіс падоўжаных зычных
[з’], [с’], [дз’], [ц’], [л’], [н’], [ж], [ч], [ш]**

**Падаўжэнне зычных на пісьме перадаецца
падвойным напісаннем літар:**

палоззе, паднябессе, разводдзе, вецеце, галлё, маляванне, бездарожжа, ноччу, зацішша

У запазычаных словах падвойныя літары не пішуцца:

маса, каса, тона, камунар, група, тэлеграма, клас, калона, метал, аляя і інш.

Выключэнне: *ванна, Жанна, манна, мадонна, мецца-сапрапа*

**Трэба адрозніваць падаўжэнне зычных ад марфалагічнага падваення, якое адбываецца на
стыку марфем, калі побач апынуцца аднолькавыя гукі:**

аддаць, дацца, мяккі, карэнны, каменны – падваенне

але: *смецеце, пяцігоддзе, карэнне, каменне – падаўжэнне*

Праваніс прыстаўных гукаў *в, з, а, і*

Прыстаўныя
галосныя
а, і

- паяўляюцца ў некаторых словах перад збегам зычных, першы з якіх *р, л, м*:
• *аржаны, амізлы, іржа, ільсніца*

Прыстаўное
з пішацца

- ў словах:
• *гэй, гэты, Ганна, гармата і ўтвораныя ад іх*

Прыстаўное
в
пішацца

- перад націскным *о* ў пачатку слоў і пасля прыставак:
• *восна, ніводны, водгулле, борыва*
- перад карэнным націскным і ненаціскным *у*:
• *вуда, сулей, будзільна, вужака, вужовы*

Прыстаўное

В

не пішацца

- у беларускіх словах:
- перад **ў**, якое развілося з **в**:
 - улада, успамін, усканаць, успыхнуць*
- перад былым прыставачным **у**:
- участак, ураджай, указ*

Прыстаўное

В

не пішацца

- ў словах іншамоўнага паходжання, небеларускіх імёнах, прозвішчах, у географічных назвах:
 - ордэн, ордэр, урна, Уолт Уілмен, Герберт Уэлс, Ожагаў, г.Уфа, г. Осла, г.Урэчча*

Прыстаўное

В

не пішацца

- калі **о** чаргуецца з **а**:
- вольха – альховы, возера – азёры*
- Выключэнне:**
 - вачэй, вачаняты, вастрыць, ваколіца і ўтвораныя ад іх*

